

*Грудзур Олег Михайлович,
старший викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ВИМАГАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Зміна системи кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, яка почалася ще в 2009 році і фактично продовжується зараз, призвела до диференціації кримінальної відповідальності службових осіб, запровадження нових кримінально-правових норм, застосування та визначення якісно нових понять. Безумовно, значна частина таких змін однозначно позитивно впливає на стан протидії вказаним видам злочинів і обумовлюється необхідністю приведення вітчизняного законодавства до вимог міжнародних нормативно-правових актів. Проте, окремі позиції, викладені в сучасному законодавстві, сприймаються досить неоднозначно як з точки зору юридичної науки, так і з точки зору правозастосовчої практики. Пояснюється це, на наш погляд, неточностями, які містяться в редакції відповідних кримінально-правових норм і виникли у зв'язку з їх неодноразовими і безсистемними змінами.

До таких неточностей, зокрема, відноситься розуміння поняття «вимагання неправомірної вигоди» в ст. 369-2 КК України. Обумовлюється це тим, що з одного боку визначення поняття «вимагання неправомірної

вигоди» закріплюється в п. 5 примітки до ст. 354 КК України, а з іншого - це визначення не поширюється на ст. 369-2 КК України.

Так вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуюча ознака злочинів, передбачається в ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України. Разом із цим, визначення поняття «вимагання неправомірної вигоди», яке закріплюється в п. 5 примітки до ст. 354 поширюється виключно на ст. 354, 368, 368-3 та 368-4 КК України. Відтак, виникає питання про можливість поширення цього визначення на ст. 369-2 КК України, а також про можливість розглядати цю кваліфікуючу ознаку зловживання впливом дещо ширше, виходячи із загального розуміння поняття «вимагання» в кримінальному праві.

Відповідно до п. 5 примітки до ст. 354 КК України під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів. Із цього випливає, що вимагання неправомірної вигоди може проявлятися у двох формах: 1) вимога щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій (бездіяльності) з використанням свого становища, повноважень, влади чи службового становища; 2) створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду для запобігання шкідливих наслідків щодо своїх прав та законних інтересів.

За своєю сутністю, перша форма прояву вимагання неправомірної вигоди може вчинюватися тільки особою, яка наділена певними повноваженнями чи обіймає певне становище (повноваження чи становище: службової особи; особи, яка працює на підприємстві, установі або організації чи працює на їх користь, але не є службовою особою; особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг). На відміну від цього, друга форма прояву неправомірної вигоди може вчинюватися і особою, яка не наділена відповідними повноваженнями чи не обіймає відповідного становища, адже створення умов, в яких особа вимушена надати неправомірну вигоду можливе і без наявності окреслених повноважень чи становища.

В свою чергу, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України є загальний суб'єкт. У відповідності з цим визначення вимагання неправомірної вигоди, яке надається в п. 5 примітки до ст. 354 КК України може поширюватися на кваліфікуючу ознаку зловживання впливом тільки у частині створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду для запобігання шкідливих наслідків щодо своїх прав та законних інтересів.

Водночас відсутність законодавчого визначення вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуючої ознаки зловживання впливом, дозволяє припустити, що зміст цього поняття може розкриватися через

розуміння загального поняття «вимагання». Зокрема, на відміну від статей 354, 368, 368-3, 368-4, 369-2 КК України, в яких згадується про «вимагання неправомірної вигоди», в статтях 189, 206, 262, 308, 312, 313, 320, 355, 357, 410 КК України передбачається поняття «вимагання» яке по суті стосується способу протиправного заволодіння окремими предметами і по суті набуває єдиного змісту. Так під вимаганням у цьому випадку слід розуміти вимогу передачі майна (відповідних предметів) чи права на майно або вчинення дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

Таким чином приходимо до висновку, що вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуюча ознака зловживання впливом, за відсутності поширення законодавчого визначення (п. 5 примітки до ст. 354 КК України) повинно розглядатися ширше і охоплювати не тільки випадки створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду для запобігання шкідливих наслідків щодо своїх прав та законних інтересів, але й випадки вимагання неправомірної вигоди поєднаного із погрозою насильства, знищення чи пошкодження майна, розголошення відомостей, обмеження прав, свобод чи законних інтересів. Більше того, погроза в цьому випадку може стосуватися як самого адресата вимагання (погрози), так і його близьких родичів.